

**You have downloaded a document from
RE-BUS
repository of the University of Silesia in Katowice**

Title: Realizacja założeń zawartych w art. 42 ust. 2 i art. 45 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej w postępowaniu w stosunku do nieobecnych na gruncie Kodeksu karnego skarbowego

Author: Mateusz Świercz

Citation style: Świercz Mateusz. (2017). Realizacja założeń zawartych w art. 42 ust. 2 i art. 45 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej w postępowaniu w stosunku do nieobecnych na gruncie Kodeksu karnego skarbowego. W: R. Koper (red.), "Konstytucyjne podstawy ochrony praw człowieka" (S. 261-272). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Realizacja założeń zawartych w art. 42 ust. 2 i art. 45 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej w postępowaniu w stosunku do nieobecnych na gruncie Kodeksu karnego skarbowego

W świetle art. 42 ust. 1 obecnie obowiązującej Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku¹, odpowiedzialności karnej podlega ten tylko, kto dopuścił się czynu zabronionego pod groźbą kary przez ustawę obowiązującą w czasie jego popełnienia. Zasada ta nie stoi na przeszkodzie ukaraniu za czyn, który w czasie jego popełnienia stanowił przestępstwo w myśl prawa międzynarodowego. Zgodnie z ust. 2, każdy, przeciw komu prowadzone jest postępowanie karne, ma prawo do obrony we wszystkich stadiach postępowania. Może w szczególności wybrać obrońcę lub na zasadach określonych w ustawie korzystać z obrońcy z urzędu. W myśl ust. 3, każdego uważa się za niewinnego, dopóki jego wina nie zostanie stwierdzona prawomocnym wyrokiem sądu. Jednakże przepis zapewniający obywatelowi prawo do sprawiedliwego i rzetelnego procesu pojawił się już w ustawie z dnia 17 marca 1921 roku — Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej². Uprzednio regulacja została zawarta w art. 98, który stanowił, że nikt nie może być pozbawiony sądu, któremu z prawa podlega. Sądy wyjątkowe są dopuszczalne tylko w wypadkach oznaczonych ustawami wydanymi przed popełnieniem czynu karnego. Ściganie obywatela i wymierzenie kary jest dopuszczalne tylko na zasadzie obowiązującej ustawy. Kary

¹ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku. Dz.U. 1997, nr 78, poz. 483.

² Ustawa z dnia 17 marca 1921 roku — Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Dz.U. 1921, nr 44, poz. 267.

połączone z udręczeniami fizycznymi są niedozwolone i nikt takim karom nie może podlegać. Żadna ustawa nie może zamykać obywatelowi drogi sądowej dla dochodzenia krzywdy i straty.

W ustępie pierwszym artykułu 42 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 roku została zawarta zasada *nullum crimen nulla poena sine lege anteriora*. Stanowi ona naczelną zasadę odpowiedzialności karnej, zgodnie z którą odpowiedzialności karnej podlega ten tylko, kto popełnia czyn zabroniony pod groźbą kary przez ustawę obowiązującą w czasie jego popełnienia. Zasada ta była już zawarta w polskim prawie konstytucyjnym w okresie międzywojennym. Zawierała ją konstytucja z 17 marca 1921 roku oraz konstytucja z 23 kwietnia 1935 roku³. Wprowadzenie tej zasady po długiej przerwie nie oznacza, że była ona nieobecna i przez polskie prawo ignorowana. Podejmowano bowiem próbę przypisania zasadzie *nullum crimen sine lege*, mimo jej nieobecności w ustawie zasadniczej, rangi normy konstytucyjnej. Zasada ta, stanowiąca fundament polskiego prawa karnego, występowała w kodeksie karnym z 1932 roku⁴ oraz w kodeksie z 1969 roku⁵. Co istotne, nie została pominięta także w obecnie obowiązującym Kodeksie karnym z 1997 roku⁶. Nadto z zasady *nullum crimen sine lege* wynika wiele istotnych wolności osobistych adresowanych zarówno do organów stosujących prawo, jak i do ustawodawcy. Są to między innymi zasady: *nullum crimen sine lege scripta* — oznaczająca, że prawo karne musi być prawem pisanym i zawartym w ustawie; *nullum crimen sine lege certa* — przepisy karne muszą opisywać przestępstwo w sposób maksymalnie dokładny; *nullum crimen sine lege praevia, lex severior rerto non agit* — ustawa karna wprowadzająca odpowiedzialność karną lub ją zaostrzająca nie może działać wstecz, w sposób pogorszący sytuację sprawcy; *nullum crimen sine lege stricte* — zakaz analogii i wykładni rozszerzającej na niekorzyść sprawcy⁷.

Zasada *nullum crimen (nulla poena) sine lege anteriori* oraz zasada domniemania niewinności, uznawane za zasady leżące u podstaw wymiaru sprawiedliwości państw cywilizowanych, występują także we wszystkich aktach konstytucyjnych odnoszących się do praw jednostki we współczesnych państwach demokratycznych⁸.

W ustępie drugim artykułu 42 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 roku zawarto prawo podejrzanego/oskarżonego do obrony osobistej lub przez

³ Ustawa Konstytucyjna z dnia 23 kwietnia 1935 roku. Dz.U. 1935, nr 30, poz. 227.

⁴ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 11 lipca 1932 roku — Kodeks karny. Dz.U. 1932, nr 60, poz. 571.

⁵ Ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 roku — Kodeks karny. Dz.U. 1969, nr 13, poz. 94.

⁶ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 roku — Kodeks karny. Dz.U. 1997, nr 88, poz. 553 ze zm.

⁷ J. Boć: *Konstytucje Rzeczypospolitej oraz komentarz do Konstytucji RP z 1997 roku*. Wrocław 1998, s. 84—85.

⁸ P. Sarnecki: *Komentarz do art. 42. W: Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*. T. 3. Red. L. Garlicki. Warszawa 2003, s. 1.

ustanowionego obrońcę. Zasada ta stanowi gwarancję prawa do obrony w sensie materialnym i zapewnia prawo do uczestniczenia na każdym etapie postępowania. Obywatel ma prawo kształtować i realnie wpływać na toczące się postępowanie dowodowe oraz podejmować określone czynności procesowe⁹. Prawo do obrony w znaczeniu formalnym oznacza umożliwienie podejrzanemu/oskarżonemu korzystania z ustanowionego obrońcy. Ustanowienie obrońcy może nastąpić z wyboru lub z urzędu. Oznacza to także, że obrońcę można zmieniać w trakcie toczącego się postępowania oraz ustanowić kilku obrońców, mogących reprezentować tę samą osobę w jednej sprawie¹⁰. Liczbę obrońców ogranicza między innymi art. 77 Kodeksu postępowania karnego¹¹, który stanowi, że oskarżony może mieć jednocześnie nie więcej niż trzech obrońców, art. 122a § 1 Kodeksu karnego skarbowego¹², zgodnie z którym w sprawach o wykroczenia skarbowe oskarżony może korzystać z pomocy jednego obrońcy.

Fakt ustanowienia obrońcy oraz to, że przysługują mu takie same prawa, jak stronie postępowania, nie są jednoznaczne z wykluczeniem realizowania obrony przez samego podejrzanego/oskarżonego lub też wykluczeniem realizowania obrony jednocześnie przez podejrzanego/oskarżonego i jego obrońcę. Jednakże należy pamiętać, że niekiedy czynności wykonane przez obrońcę mogą mieć wartość wyższą niż czynności osoby, przeciwko której toczy się postępowanie karne. Odnosi się to w szczególności do postępowań, w których występują przesłanki określone w art. 79 k.p.k. Zgodnie z art. 42 ust. 2 Konstytucji z 1997 roku, każdy, przeciw komu prowadzone jest postępowanie karne, ma prawo do obrony we wszystkich stadiach postępowania, a w szczególności może wybrać obrońcę lub na zasadach określonych w ustawie korzystać z obrońcy z urzędu. Sformułowanie to jest nieostre. Z tego względu w polskim postępowaniu karnym realizowana jest zasada obrony obligatoryjnej, w myśl której w określonych w ustawie przypadkach podejrzany/oskarżony musi mieć obrońcę¹³. Oprócz sytuacji określonych w art. 78 § 1 lub 1a k.p.k., art. 79 § 1 i 2 k.p.k. oraz art. 80 k.p.k., jeśli oskarżony nie ma obrońcy z wyboru, to prezes lub referendarz sądowy sądu właściwego do rozpoznania sprawy wyznacza mu obrońcę z urzędu, obowiązek obligatoryjnej obrony zachodzi także w postępowaniu w stosunku do nieobecnych, uregulowanym w Kodeksie karnym skarbowym. Obowiązek ten wynika z art. 176 § 1 k.k.s., zgodnie z którym prezes lub referendarz sądowy sądu właściwego do rozpoznania sprawy wyznacza nieobecnemu oskarżonemu obrońcę z urzędu. Udział obrońcy jest obowiązkowy także

⁹ Ibidem, s. 86.

¹⁰ Ibidem.

¹¹ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 roku — Kodeks postępowania karnego. Dz.U. 1997, nr 89, poz. 555 ze zm.

¹² Ustawa z dnia 10 września 1999 roku — Kodeks karny skarbowy. Dz.U. 1999, nr 83, poz. 930 ze zm.

¹³ J. Boć: *Konstytucje Rzeczypospolitej...*, s. 87.

w postępowaniu odwoławczym. Zgodnie z art. 82 k.p.k., obrońcą może być jedynie osoba uprawniona do obrony według przepisów o ustroju adwokatury lub ustawy o radcach prawnych. Wyznaczenie obrońcy z urzędu upoważnia do działania w toku całego procesu, nie wyłączając obowiązku wykonywania czynności po uprawomocnieniu się orzeczenia¹⁴.

Podejrzanego/oskarżonego nie można w żadnym wypadku pozbawić prawa do obrony możliwej, a tym bardziej obligatoryjnej, gdyż prawo to wynika z regulacji konstytucyjnej. Prawo to należy zakwalifikować do publicznych praw podmiotowych. Zatem musi ono być każdorazowo realizowane i nie można pozbawić go jednostki, nawet w drodze ustawy¹⁵.

Treść art. 42 ust. 1 Konstytucji RP odnosi się do czynów podlegających odpowiedzialności karnej. Właściwie jest to jedyny przepis zawarty w Konstytucji, który w całości oraz wprost odnosi się do prawa karnego i przestępczości prawnokarnej. Pozostałe przepisy dotyczą jedynie różnych aspektów oraz związanych z tym zagadnień. Zatem uznać należy, że wynikają z niego bezpośrednie konsekwencje, składające się na naturę normy prawa karnego. Mowa tu w szczególności o karalności czynu, odpowiedzialności, wymiarze kary, przedawnieniu karalności itp.¹⁶

Omawiany art. 42 dotyczy odpowiedzialności karnej, tzn. odpowiedzialności prawnej za czyny ludzkie z działania lub zaniechania, polegającej na wymierzeniu kary. Kara jest szczególną sankcją karną. Stanowi dolegliwość wymierzoną w dobra osobiste. Jednym z jej celów jest usunięcie skutków naruszenia prawa¹⁷. Odpowiedzialność karna realizowana jest w trakcie toczącego się postępowania karnego, czyli podczas wykonywania licznych czynności mających charakter publicznoprawny, w celu ustalenia danego stanu faktycznego i dokonania jego oceny w świetle obowiązujących przepisów, a także ewentualnego wymierzenia kary za popełniony czyn. Postępowanie karne musi być prowadzone przez organy państwa i w imieniu państwa¹⁸.

Przewidziane w postępowaniu karnym prawo do obrony winno występować we wszystkich stadiach postępowania w pełnym zakresie. Prawo do obrony oznacza możliwość podejmowania wszelkich czynności i działań zgodnych z literą prawa, które mają na celu potwierdzenie wersji zdarzeń osoby, przeciwko której toczy się postępowanie karne, oraz dowiedzenie o jego niewinności lub udowodnienie występowania określonego rodzaju winy. Istotną kwestią podejmowania działań obronnych jest możliwość korzystania z obrońcy. Profesjonalny

¹⁴ J. Grajewski, L.K. Paprzycki, M. Płachta: *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*. Kraków 2003, s. 278.

¹⁵ Ibidem, s. 87.

¹⁶ M. Zubik: *Konstytucja III RP w tezach orzeczniczych Trybunału Konstytucyjnego i wybranych sądów*. Warszawa 2011, s. 229.

¹⁷ P. Sarnecki: *Komentarz...*, s. 1.

¹⁸ Ibidem, s. 6.

obrońca jest biegły w przepisach i może wykorzystać wszelkie możliwości, jakie dają mu przepisy, aby podważać zarzuty¹⁹. Ponadto prawo do obrony polega na możliwości przedstawienia przez jednostkę dowodów oraz powołania świadków potwierdzających jej twierdzenia²⁰. obrońca stoi na straży sprawiedliwego i prawidłowego przebiegu procesu. Ponadto pełnomocnik ma prawo powoływać się na wyjaśnienia, o których wie, że nie są prawdziwe, a także szukać potwierdzenia wersji zaprezentowanej przez oskarżonego w toku przedstawiania innych dowodów i używać ich do obalenia wersji oskarżenia²¹.

W myśl art. 45 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 roku, każdy ma prawo do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd. Zgodnie z ust. 2 wspomnianego przepisu, wyłączenie jawności rozprawy może nastąpić ze względu na moralność, bezpieczeństwo państwa i porządek publiczny oraz z uwagi na ochronę życia prywatnego stron lub inny ważny interes prywatny. Wyrok ogłaszany jest publicznie. Odpowiednikami wspomnianego art. 45 w ustawie z dnia 17 marca 1921 roku — Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej był art. 82, zgodnie z którym rozprawy przed sądem orzekającym, zarówno w sprawach cywilnych, jak i karnych, były jawne, o ile ustawy w tym względzie nie przewidywały wyjątku, a także art. 53 Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, uchwalonej przez Sejm Ustawodawczy w dniu 22 lipca 1952 roku²², w myśl którego ust. 1, rozpoznanie spraw przed wszystkimi sądami Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej odbywało się jawnie. Ustawa może określić wyjątki od tej zasady. W ust. 2 oskarżonemu poręczano prawo do obrony. Oskarżony mógł mieć obrońcę z wyboru lub z urzędu.

Na konstytucyjne prawo do sądu składa się w szczególności:

- 1) prawo dostępu do sądu, tj. prawo uruchomienia procedury przed sądem — organem o określonej charakterystyce (niezależnym, bezstronnym i niezawisłym);
- 2) prawo do odpowiedniego ukształtowania procedury sądowej, zgodnie z wymogami sprawiedliwości i jawności;
- 3) prawo do wyroku sądowego, tj. prawo do uzyskania wiążącego rozstrzygnięcia danej sprawy przez sąd²³.

Z prawem do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy ściśle związane jest zagadnienie możliwości wszczęcia danego postępowania przez osobę

¹⁹ Ibidem, s. 8.

²⁰ W. Skrzydło: *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*. Warszawa 2007, s. 42.

²¹ T. Gardocka: *Z problematyki granic legalnego działania obrońcy w procesie karnym*. „Palestra” 1987, nr 3—4, s. 68.

²² Konstytucja Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej uchwalona przez Sejm Ustawodawczy w dniu 22 lipca 1952 roku. Dz.U. 1952, nr 33, poz. 232.

²³ Wyrok TK z dnia 9 czerwca 1998 roku, K 28/97. OTK 1998, nr 4, poz. 50.

uprawnioną. W odniesieniu do spraw karnych wszczęcie postępowania przysługuje tylko w ograniczonym zakresie, czyli w enumeratywnie wskazanych sprawach prywatnoskargowych.

Ograniczeniem zawartym w art. 45 Konstytucji są terminy procesowe, których zachowanie pozwoli na skuteczne dochodzenie swoich praw i roszczeń. Niekiedy ograniczenie mogą stanowić także koszty postępowania, wtedy z pomocą przychodzi instytucja zwolnienia od kosztów. Decyzję w przedmiocie kosztów każdorazowo podejmuje sąd. Pomocna jest także możliwość korzystania z bezpłatnej obrony w sprawach karnych.

Niezależność i niezawisłość sądu stanowią gwarancję niewpływania na orzeczenia. Bezstronność oznacza konieczność braku identyfikowania się sądu z którąkolwiek ze stron procesu²⁴.

Artykuł 45 Konstytucji RP został poświęcony jednemu z najbardziej doniosłych praw jednostki. Prawo do sądu bowiem uznać należy za jedną z podstawowych gwarancji praworządności i fundamentalne prawo jednostki. Obecnie obowiązujące przepisy prawa materialnego i procesowego, a także struktura wymiaru sprawiedliwości są skonstruowane tak, aby je realizować²⁵.

Zgodnie z art. 117 § 1 k.k.s., orzekanie w sprawach o przestępstwa skarbowe i wykroczenia skarbowe następuje w postępowaniu:

- 1) w przedmiocie udzielenia zezwolenia na dobrowolne poddanie się odpowiedzialności;
- 2) zwyczajnym;
- 3) nakazowym;
- 4) w stosunku do nieobecnych.

Wymieniony przepis określa rodzaje trybów postępowań, w jakich może przebiegać postępowanie karne skarbowe. Jego aktualna treść została ustalona w wyniku noweli, dokonanej w lipcu 2015 roku. Przepis zawiera wyliczenie poszczególnych rodzajów postępowań, a kolejność ma sugerować rozważanie przesłanek ich zastosowania w sprawach o przestępstwa skarbowe i wykroczenia skarbowe.

Pierwsze z wymienionych w art. 117 k.k.s. postępowań dotyczy typowej instytucji prawa karnego skarbowego, jaką jest zezwolenie na dobrowolne poddanie się odpowiedzialności. Możliwość pociągnięcia do odpowiedzialności sprawcy przestępstwa skarbowego lub wykroczenia skarbowego może nastąpić za jego zgodą, bez wydawania orzeczenia skazującego. Szczegółowy przebieg i przesłanki postępowania w przedmiocie udzielenia zezwolenia na dobrowolne poddanie się odpowiedzialności zawarte zostały w art. 142—149 k.k.s. W świetle regulacji dotyczącej postępowania w sprawach o przestępstwa skarbowe i wy-

²⁴ J. Boć: *Konstytucje Rzeczypospolitej...*, s. 90—91.

²⁵ A. Zalesińska: *Rozwój nowych technologii a prawo do sądu w świetle art. 45 Konstytucji RP*. W: *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Próba oceny i podsumowania z perspektywy dziesięciolecia stosowania*. Red. K. Górka, T. Litwin. Kraków 2008, s. 147.

kroczenia skarbowe, uznać należy, że typowym przebiegiem procesu w kwestii odpowiedzialności karnej i posiłkowej jest postępowanie zwyczajne. Kolejnym postępowaniem szczególnym jest postępowanie nakazowe. Sąd może rozstrzygnąć o odpowiedzialności karnej za przestępstwo skarbowe lub wykroczenie skarbowe, wydając wyrok nakazowy, na posiedzeniu bez udziału stron, w przypadku spełnienia się pozytywnych przesłanek zawartych w art. 500 § 1 k.p.k. w zw. z art. 113 § 1 k.k.s., przy jednoczesnym braku przesłanek negatywnych określonych w art. 501 k.p.k. w zw. z art. 113 § 1 k.k.s. oraz art. 171 k.k.s. Szczegółowe regulacje zawartego w art. 117 § 1 pkt 4 k.k.s. postępowania w stosunku do nieobecnych zamieszczono w art. 173—177 k.k.s. Stanowi ono szczególny tryb postępowania karnego skarbowego. Niejako „nakłada się” na postępowanie zwyczajne, gdyż regulacja zawarta we wskazanej grupie przepisów może modelować przebieg tego postępowania²⁶.

Postępowanie w stosunku do nieobecnych należy do tradycyjnych konstrukcji prawa karnego skarbowego. Jest szczególnym rodzajem postępowania w sprawach o przestępstwa skarbowe lub wykroczenia skarbowe. Konieczność zagwarantowania ochrony interesu finansowego Skarbu Państwa lub jednostek samorządu terytorialnego przesądza o obecności konstrukcji postępowania w stosunku do nieobecnych. Kwestia funkcjonowania postępowania w stosunku do nieobecnych w Kodeksie karnym skarbowym podyktowana jest względami ochrony interesu finansowego państwa²⁷.

Konstrukcja postępowania szczególnego ma uzasadnienie pod warunkiem, że zastosowane w jej ramach modyfikacje przebiegu postępowania karnego skarbowego nie godzą w nadrzędne wartości zawarte w poszczególnych zasadach procesowych. Przede wszystkim modyfikacje procesu karnego nie mogą zaprzeczać podstawowym gwarancjom procesowym uczestników postępowania. Głównie nie mogą pozbawić oskarżonego przysługującego mu prawa do obrony. Wskazane spostrzeżenie zachęca do zastanowienia się, czy postępowanie w stosunku do nieobecnych, dotyczące rozstrzygnięcia w kwestii odpowiedzialności oskarżonego podczas jego nieobecności, spełnia wymogi konstytucyjne zawarte w art. 45 ust. 1 Konstytucji RP. Na marginesie wskazać należy także zasady wynikające z regulacji prawa traktatowego (art. 6 ust. 3 Europejskiej konwencji praw człowieka²⁸ oraz art. 14 ust. 1 i 3 Międzynarodowego paktu praw obywatelskich i politycznych²⁹)³⁰.

²⁶ L. Wilk, J. Zagrodnik: *Kodeks karny skarbowy. Komentarz*. Warszawa 2014, s. 577—582.

²⁷ Postanowienie SN z dnia 25 maja 2001 roku, WA 15/01. OSNKW 2001, nr 9—10, poz. 81.

²⁸ Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności z dnia 4 listopada 1950 roku. Dz.U. 1993, nr 61, poz. 284 ze zm.

²⁹ Międzynarodowy pakt praw obywatelskich i politycznych z dnia 19 grudnia 1966 roku. Dz.U. 1977, nr 38, poz. 167.

³⁰ L. Wilk, J. Zagrodnik: *Kodeks...*, s. 1024—1027.

Zgodnie z art. 173 § 1 k.k.s., przeciwko sprawcy przestępstwa skarbowego lub wykroczenia skarbowego przebywającemu stale za granicą, albo gdy nie można ustalić jego miejsca zamieszkania lub pobytu w kraju, postępowanie toczyć się może podczas jego nieobecności. Według § 2, przepisu § 1 nie stosuje się, jeżeli:

- 1) wina sprawcy lub okoliczności popełnienia czynu zabronionego budzą wątpliwości;
- 2) oskarżony o przestępstwo skarbowe ukrył się po wniesieniu do sądu aktu oskarżenia, a także wówczas, gdy w toku postępowania przed sądem ustalono jego miejsce zamieszkania lub pobytu w kraju.

Zgodnie z art. 173 § 3, przepisy § 1 i 2 stosuje się odpowiednio do podmiotu pociągniętego do odpowiedzialności posiłkowej.

Przytoczony przepis reguluje warunki dopuszczalności postępowania w stosunku do nieobecnych. Oczywiście jest nieobowiązkowe procedowanie w postępowaniu w stosunku do nieobecnych. Jeśli organ procesowy w drodze wykonanych czynności uzna, że sprawca czynu zabronionego przebywa stale za granicą, to może zastosować postępowanie w stosunku do nieobecnych. Bez znaczenia pozostaje obywatelstwo sprawcy lub osoby fizycznej pociągniętej do odpowiedzialności posiłkowej. Jednakże w przypadku, gdy pobyt za granicą nie ma stałego charakteru, istnieje możliwość zawieszenia postępowania karnego skarbowego na podstawie art. 22 k.p.k. w zw. z art. 113 § 1 k.k.s. Ponadto postępowanie w stosunku do nieobecnych jest możliwe po wykazaniu przez organ procesowy, że nie można ustalić miejsca zamieszkania lub pobytu w kraju sprawcy czynu zabronionego. Ustalenie winno nastąpić w wyniku czynności sprawdzających lub poszukiwawczych. Jeśli niemożność ustalenia miejsca zamieszkania lub pobytu sprawcy w kraju wynika z jego ukrywania się przed wymiarem sprawiedliwości, to postępowanie również powinno zostać zawieszone (art. 22 k.p.k. w zw. z art. 113 § 1 k.k.s.).

Przepis art. 173 § 2 k.k.s. wskazuje negatywne przesłanki dopuszczalności zastosowania postępowania w stosunku do nieobecnych.

Zgodnie z art. 174 k.k.s., w postępowaniu w stosunku do nieobecnych nie stosuje się przepisów, których stosowanie wymaga obecności oskarżonego lub podmiotu pociągniętego do odpowiedzialności posiłkowej. W myśl art. 175 § 1 k.k.s., o zastosowaniu postępowania w stosunku do nieobecnych organ prowadzący postępowanie wydaje postanowienie. W postępowaniu przygotowawczym w sprawach o przestępstwa skarbowe postanowienie to wymaga zatwierdzenia przez prokuratora. Zgodnie z § 2 tego artykułu, postanowienia o zastosowaniu postępowania w stosunku do nieobecnych nie ogłasza się nieobecnej stronie. W aspekcie prawa do obrony regulacja została zawarta w art. 176 § 1 k.k.s. Prezes lub referendarz sądowy sądu właściwego do rozpoznania sprawy wyznacza nieobecnemu oskarżonemu obrońcę z urzędu. Udział obrońcy jest obowiązkowy także w postępowaniu odwoławczym. Według § 2 wymienionego artykułu,

przepis § 1 stosuje się odpowiednio do podmiotu pociągniętego do odpowiedzialności posiłkowej, gdy nie ma on pełnomocnika. Wyznaczenie adwokata lub radcy prawnego dla nieobecnego podmiotu pociągniętego do odpowiedzialności posiłkowej jest równoznaczne z udzieleniem pełnomocnictwa.

Postępowanie w przypadku osobistego zgłoszenia się lub ujęcia skazanego reguluje art. 177 k.k.s., zgodnie z którym w razie osobistego zgłoszenia się skazanego do dyspozycji sądu lub ujęcia skazanego doręcza mu się odpis prawomocnego wyroku. Na wniosek skazanego złożony na piśmie w zawitym terminie 14 dni od daty doręczenia sądu, którego wyrok się uprawomocnił, wyznacza niezwłocznie rozprawę, a wydany w tej instancji wyrok traci moc z chwilą stawienia się skazanego na rozprawie.

Przepis ten prowadzi do urzeczywistnienia prawa skazanego do możliwości zaskarżenia orzeczenia zapadłego w postępowaniu w stosunku do nieobecnych. Wyłącznie skazanemu przysługuje uprawnienie do złożenia pisemnego wniosku o wyznaczenie rozprawy, bez konieczności podnoszenia jakichkolwiek zarzutów przeciwko wydanemu wyrokowi. Może to uczynić także obrońca skazanego (art. 86 § 1 k.p.k. w zw. z art. 113 § 1 k.k.s.). Zobligowany do wyznaczenia rozprawy jest sąd, którego orzeczenie się uprawomocniło.

Podsumowanie

Przeciwko sprawcy przestępstwa (wkroczenia) skarbowego postępowanie może wprawdzie toczyć się podczas jego nieobecności, jednakże k.k.s. wyraźnie przewiduje, że postępowanie to toczy się na zasadach ogólnych, przy czym nie stosuje się w tym przypadku przepisów, których dyspozycji nie można wykonać z powodu nieobecności oskarżonego. Wdrożenie takiego postępowania jest obwarowane wieloma warunkami. Przede wszystkim o zastosowaniu postępowania *in absentia* organ prowadzący to postępowanie powinien wydać postanowienie, które w sprawach o przestępstwa skarbowe musi być zatwierdzone przez prokuratora. Ponadto wyznaczenie przez prezesa właściwego sądu nieobecnemu oskarżonemu obrońcy z urzędu — zgodnie z dyspozycją art. 176 k.k.s. — oznacza, że tak ustanowiony obrońca ma obowiązek uczestnictwa w czynnościach procesowych również na etapie postępowania przygotowawczego. Tak więc ustawodawca — mając świadomość pewnej „niekompletności” prawa do obrony spowodowanej *notabene* wyjątkowym charakterem postępowania *in absentia* — obwarował to postępowanie ścisłymi proceduralnymi warunkami. Spełnienie tych warunków stwarza należyłą gwarancję zachowania tej części prawa do obrony, która jest możliwa do urzeczywistnienia w wyjątkowej sytuacji nieobecności oskarżonego. Sytuacja ta zaś może w każdym czasie, zależnym tyl-

ko od samego oskarżonego, ulec zmianie. Wówczas pełne prawo do obrony, gwarantowane mu przez procedurę karną skarbową, zostaje w pełni urzeczywistnione. Szczególnie należy podkreślić zasadniczy warunek, jaki formułuje ustawodawca w odniesieniu do postępowania w stosunku do nieobecnych. Otóż postępowanie w tym trybie jest niedopuszczalne, jeśli wina sprawcy lub okoliczności popełnienia czynu zabronionego budzą wątpliwości (art. 173 § 2 pkt 1 k.k.s.).

Trybunał Konstytucyjny, zajmując stanowisko w wyroku z dnia 9 lipca 2002 roku³¹, podkreślił, że jedną z zasad postępowania karnego jest zasada legalizmu, rozumiana jako obowiązek ścigania przestępstw. Nadto organ powołany do ścigania przestępstw jest obowiązany do wszczęcia i przeprowadzenia postępowania przygotowawczego, a oskarżyciel publiczny — także do wniesienia i popierania oskarżenia o czyn ścigany z urzędu (w sprawach karnych skarbowych — art. 10 § 1 k.p.k. w zw. z art. 113 § 1 k.k.s.). Nikt nie może być zwolniony od odpowiedzialności za popełnione przestępstwo, z wyjątkiem wypadków określonych w ustawie lub w prawie międzynarodowym. Tryb postępowania w stosunku do nieobecnych zawarty w Kodeksie karnym skarbowym jest logiczną konsekwencją obowiązywania w polskiej procedurze karnej zasady legalizmu. Trybunał Konstytucyjny dostrzegł oczywiście w postępowaniu wobec nieobecnych pewne ograniczenia zasad postępowania karnego. Ograniczenia te mają charakter czasowy i są uzależnione wyłącznie od woli sprawcy, który w momencie poddania się ocenie wymiaru sprawiedliwości uzyskuje możliwość powtórzenia procesu karnego skarbowego na zasadach ogólnych. Pewne ograniczenia występują również w innych przypadkach. Oczywiście ograniczeniem prawa do obrony i zasady kontradiktoryjności jest zarządzenie poszukiwania listem gończym. Poszukiwany w tym trybie traktowany jest jak podejrzany, mimo nieogłoszenia postanowienia o przedstawieniu zarzutów. Może być nawet aresztowany tymczasowo na 7 dni. Jego sytuacja procesowa ulega jednak natychmiastowej zmianie z chwilą poddania się wymiarowi sprawiedliwości. Trybunał Konstytucyjny zwraca uwagę na fakt, że tryb postępowania wobec nieobecnych został ściśle uregulowany w przepisach art. 173—177 k.k.s. i jest uzależniony od spełnienia wielu ustawowych wymogów. Zgłoszenie się podejrzanego do organu ścigania albo oskarżonego do sądu powoduje natychmiastowe uchylenie trybu postępowania wobec nieobecnych i zastosowanie w postępowaniu zasady kontradiktoryjności w całej rozciągłości. Od tej chwili następuje bowiem powrót do procesu karnoskarbowego na zasadach ogólnych. Trybunał Konstytucyjny podkreślił, że realizacja gwarancyjnych zasad procesowych, w zakresie trybu normowanego kwestionowanymi przepisami, pozostaje całkowicie w gestii podejrzanego (skazanego). W razie bowiem jego osobistego zgłoszenia się do dyspozycji sądu lub ujęcia skazanego doręcza mu się odpis prawomocnego

³¹ Wyrok TK z dnia 9 lipca 2002 roku, P 4/01. OTK-A 2002, nr 4, poz. 52.

wyroku. Skazany ma wówczas prawo zakwestionować wyrok wydany w trybie postępowania wobec nieobecnych i wyrok ten traci moc z chwilą stawienia się skazanego na nowej — prowadzonej już na zasadach ogólnych — rozprawie. Tryb postępowania wobec nieobecnych normowany zaskarżonymi przepisami w niczym nie uchybia art. 42 ust. 2 ani też art. 45 ust. 1 Konstytucji. Zarówno bowiem prawo do obrony, jak i prawo do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd (art. 45 Konstytucji i art. 6 Konwencji europejskiej) zależy wyłącznie do tego, czy podejrzany (skazany) dobrowolnie stawia się przed sądem rozpoznającym jego sprawę.

Jednostka występująca w danym postępowaniu musi mieć zagwarantowane określone uprawnienia. Prawa strony wynikają z ogólnej, fundamentalnej zasady prawa — prawa do obrony. Literalna zasada została zawarta w art. 42 ust. 2 Konstytucji RP i odnosi się do postępowania karnego. Omawiając procedurę karną skarbową, warto wspomnieć na marginesie, że w rozdziale I działu IV Ordynacji podatkowej³², czego wprowadzie nie wyrażono wprost, zasada prawa do obrony musi być także spełniona. Realizacja tej zasady jest istotna z uwagi na fakt, że postępowanie podatkowe nie jest postępowaniem kontradyktoryjnym, a nadto pozycja jednostki nie jest porównywalna z organem administracji publicznej³³.

Słuszności tezy wyrażonej przez Trybunał Konstytucyjny nie sposób kwestionować. W kontekście przytoczonych argumentów postępowanie w stosunku do nieobecnych uznać należy za kompromis. Postępowanie stanowi swego rodzaju formę połączenia obowiązujących zasad procedury karnej z koniecznością ochrony interesu finansowego państwa, któremu zagrażają czyny zabronione, tj. przestępstwa lub wykroczenia skarbowe, przy niewielkim ograniczeniu uprawnień procesowych jednostki³⁴.

Co prawda postępowanie w stosunku do nieobecnych nie ma odpowiednika w powszechnym procesie karnym, jednakże warto zaznaczyć, że rozważania prawne nie powinny budzić większych zastrzeżeń wśród teoretyków prawa. Stwierdzić należy, że postępowanie w stosunku do nieobecnych sprawdza się w dotychczasowej praktyce³⁵.

Postępowanie w stosunku do nieobecnych, jako procedura stosowana w wyjątkowych przypadkach, występuje w wielu demokratycznych porządkach praw-

³² Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 roku — Ordynacja podatkowa. Dz.U. 1997, nr 137, poz. 926 ze zm.

³³ Ł. Matusiakiewicz: *Doradca podatkowy. Radca prawny i adwokat w postępowaniu podatkowym i sądowno-administracyjnym. Komentarz*. Wrocław 2009, s. 5.

³⁴ L. Wilk, J. Zagrodnik: *Kodeks...*, s. 1024—1027.

³⁵ A. Skowronek, G. Skowronek: *Postępowanie w stosunku do nieobecnych*. W: *Model postępowania w sprawach o przestępstwa skarbowe i wykroczenia skarbowe*. Warszawa 2006, s. 66.

nych. Z uwagi na kształt tej instytucji w systemie prawa polskiego i zawarte w niej gwarancje praw nieobecnego oskarżonego nie stoi ona zatem w sprzeczności ani z zasadą demokratycznego państwa prawa, ani też z konstytucyjnymi prawami zamieszczonymi w art. 42 oraz art. 45 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku.

Mateusz Świercz

Implementation of the Objectives
Set Out in Article 42 (2) and Article 45 (1) of the Polish Constitution
in the Proceedings in Relation to the Absent Under the Fiscal Penal Code

Summary

The article analyses the situation of the individual against whom the action is being taken in relation to the absent under the Penal and Fiscal Code. The analysis was conducted based on the historical view of laws concerning criminal liability and the right to a fair and public trial, included in the Constitutions of the Republic of Poland, as well as the interpretation of the norms of the Code of Criminal Procedure, the Penal and Fiscal Code, and the case law of the Supreme Court. The proceeding in absentia is a form of linking the existing rules of criminal procedure with the need to protect the financial interest of the state, which is threatened by indictable offenses, i.e. tax crimes and offenses, with little limitation of the procedural rights of the individual. The regulations contained in the proceedings in relation to the absent do not contradict either the principle of a democratic rule of law or the constitutional rights included in articles 42 and 45 of the Constitution of the Republic of Poland of 2 April 1997.